

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ В УМОВАХ ПОБУДОВИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

*Бабина Н.О., кандидат економічних наук, доцент
Київський національний університет технологій та дизайну*

Вступ (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями). Згідно теорії інформаційного суспільства, в найближчому майбутньому в багатьох національних економіках інформація стає не просто економічним ресурсом, а ключовим чинником управління та господарювання, та згодом – безпосередньою рушійною силою прогресу. Вже зараз у провідних країнах світу стрімко поширюється роль та значення інформації та інформаційних технологій, які дедалі частіше застосовуються у публічному управлінні.

Важливим етапом побудови інформаційного суспільства є інформатизація усіх сфер життєдіяльності держави, громади, формальних організацій, людей.

Інформатизація публічного управління – важливий крок на шляху до широкої інформатизації повсякденного життя.

В Україні зроблено перші спроби інформатизації публічного управління. Розроблено нормативно-правову базу з питань інформатизації, створено уповноважені органи державної влади у сфері інформатизації та діджиталізації, впроваджуються цільові програми інформатизації органів державної влади та місцевого самоврядування.

Дослідження проблем запровадження сучасного організаційно-економічного механізму інформатизації публічного управління в умовах побудови інформаційного суспільства є актуальним і значущим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інформатизації публічного управління та формування економічних основ розвитку інформаційного суспільства все частіше стають предметом наукових розвідок провідних науковців. Мають бути розроблений ефективний організаційно-економічний механізм інформатизації публічного управління, і на цій основі – запроваджені відповідні інструменти реалізації стратегічних завдань інформатизації публічного управління та інших сфер життєдіяльності держави і суспільства.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є викладення результатів дослідження з питань реалізації політики інформатизації в контексті побудови інформаційного суспільства.

Викладення основного матеріалу. Інформатизацію можна розглядати як процес широкомасштабного використання інформаційних технологій у всіх сферах життєдіяльності суспільства з метою підвищення ефективності використання знань та інформації під час соціального управління, задоволення інформаційних потреб держави, економічних організацій та громадян,

створення належних економічних передумов переходу держави до так званого «інформаційного суспільства» [4].

В сучасних умовах інформатизацію дослідники розуміють не просто як певну галузь державної політики, або набір заходів, або окремих процес, а як результат економічної діяльності сфери національного господарства, яка здатна задовольнити попит на інформаційні продукти та технології [1]. Вказане відбувається під впливом інноваційних трансформацій. Інформатизація дає змогу зменшувати витратність національного господарства, забезпечувати високу ефективність соціального управління, підвищувати економічну мобільність (у тому числі інвестицій, робочої сили, ресурсів та ін.). За великим рахунком, в таких умовах реалізація політики інформатизації стає чинником підтримки безпеки та суверенітету держави.

Інформатизацію в контексті нашого дослідження слід розуміти як комплекс рішень, дій, заходів, що спрямовані на розробку та впровадження інформаційних технологій управління суспільними та технологічними процесами, а також підвищення доступу юридичних та фізичних осіб до відомостей і даних за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційне суспільство матиме особливу конфігурацію суспільних відносин та суспільного відтворення. Зокрема, за умови інформаційного суспільства відбуватиметься збільшення ролі інформації та знань у життєдіяльності усіх сфер суспільства, зростання кількості фахівців, зайнятих у сфері продукування інформаційних продуктів (створення та передача інформації та баз даних, розробка та впровадження інформаційних технологій, а також комп'ютерних програм, створення специфічних інформаційно-комунікаційних технологій, надання різноманітних інформаційних послуг). Окремі дослідники вважають, що інформаційне суспільство можливе внаслідок «інформаційної революції», елементом якої є широка інформатизація діяльності суспільних (публічних) інститутів.

Дані статистики переконливо свідчать про зростання ролі секторів ІТ (інформаційні технології) та ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології) у виробництві ВВП світу та багатьох країн. Зокрема, протягом 2000-2018 рр. середньорічні темпи зростання індустрії програмних продуктів у світі зростали у 4-9 разів швидше, аніж галузі традиційної промисловості, а темпи зростання мобільних операторів перевищували темпи зростання промисловості у 2,5 рази.

В той же час, на наш погляд, високі темпи зростання сектору інформаційних продуктів (до цього сектору ми включаємо сукупність підприємств, що зайняті розробкою та впровадженням інформаційних технологій, інформаційних послуг, комп'ютерних програм, створенням та наданням різноманітної інформації тощо) свідчить скоріше не про наявність ознак «інформаційної революції», а про високий рівень інноваційної активності підприємств відповідних видів економічної діяльності. Окрім того, відбувається цілком природний процес структурних змін в національному господарстві шляхом посилення частки інформаційного сектору. Певні трансформації структури національного господарства та суспільного відбуваються постійно, і протягом останніх років вони відбуваються на користь інформаційного сектору.

Аналіз літератури дає змогу виділити основні проблеми організації ефективної державної підтримки інноваційної активності [1-4]:

- відсутність адаптованих до світового досвіду механізмів регламентування встановлення стимуляторів для підприємств, які реалізують капіталомісткі інвестиційні проекти у реальному секторі економіки та у сфері інформатизації;
- зниження обсягу бюджетних ресурсів для фінансування пріоритетних інноваційних проектів;
- відсутність чіткого порядку фінансової підтримки інвестиційної активності, в тому числі через механізм здешевлення кредитів;
- нерозвинутість механізмів державно-приватного партнерства в інноваційній сфері та у сфері інформатизації;
- падіння привабливості інноваційного клімату, в першу чергу через зниження дохідності та прибутковості інноваційної діяльності внаслідок загострення фінансово-економічної кризи.

Подолання вказаних суперечностей, звісно, у короткостроковій перспективі неможливе. В таких умовах, на наш погляд, здійснення заходів з інформатизації національного господарства можливе через подальшу лібералізацію умов інвестування, організацію раціональних механізмів взаємодії з конкретними інвесторами, усунення перешкод інвестиційного процесу на мезорівні, а також підтримка макроекономічної стабілізації.

Проблема активізації інноваційної діяльності наразі трансформується і полягає не тільки у підвищенні ефективності використання інноваційних інвестицій (необхідна умова), а й у суттєвому нарощуванні їхнього обсягу на виробництвах вищих технологічних укладів та в інших пріоритетних секторах (розвиток інфраструктури, енергозбереження та нові джерела енергії, наука і наукове обслуговування та ін.). Ключовим принципом інвестиційної політики стає поєднання інвестицій з інноваціями (інвестиції ефективно реалізуються лише за умов впровадження науково-технічних досягнень, водночас інноваційний розвиток вимагає масштабної інвестиційної підтримки). Таким чином, йдеться про стимулювання припливу інвестицій у сектор ІТ-технологій, а також задля реалізації широкого спектру програм та проектів у сфері інформатизації національного господарства.

Серед основних заходів, спрямованих на реалізацію поставлених завдань, можемо віднести наступні:

- застосування ефективних механізмів підтримки макроекономічної стабільності та високої привабливості інноваційного клімату,
- забезпечення належного бюджетного фінансування державних програм і проектів у сфері інформатизації,
- апробацію та поширення ефективних інструментів державно-приватного партнерства у сфері інформатизації,
- розробка нормативно-правових актів, спрямованих на подальший розвиток сфери розробки та впровадження технологічних інновацій (у тому числі інформаційно-комунікаційних технологій),

- розробка нормативно-правових актів, спрямованих на подальше удосконалення процедур комерціалізації інноваційних проектів у сфері інформатизації,

- проведення подальшої дерегуляції підприємницької діяльності, у тому числі у сфері малого ІТ-бізнесу.

Загальна модель регулювання має базуватися на розширенні спектру застосування економічних методів стимулювання інноваційної активності у сфері інформатизації, в першу чергу у пріоритетних сферах та галузях реального сектора економіки.

В багатьох країнах світу створено спеціально уповноважені державні органи, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері інформатизації. В Україні, приміром, функціонувало Державне агентство електронного урядування. У 2019 р. було створено Міністерство цифрової трансформації. Положення про Міністерство цифрової трансформації України затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 18 вересня № 856. Вказане Міністерство забезпечує:

- формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства;

- формування та реалізацію державної політики у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян;

- формування та реалізацію державної політики у сфері відкритих даних, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтеграбельності, розвитку інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу;

- формування та реалізацію державної політики у сфері надання електронних та адміністративних послуг;

- формування та реалізацію державної політики у сфері електронних довірчих послуг;

- формування та реалізацію державної політики у сфері розвитку ІТ-індустрії;

- виконання функцій центрального засвідчувального органу шляхом забезпечення створення умов для функціонування суб'єктів правових відносин у сфері електронних довірчих послуг.

В той же час зрозуміло, що участь у формуванні ефективної політики інформатизації беруть різні органи державної влади (у тому числі міністерства «економічного блоку» уряду), включаючи і органи місцевого самоврядування. Вказані органи можуть застосовувати відповідні інструменти (важелі регулювання) відповідно до наданої законом компетенції. При цьому найбільший вплив чинять економічні та фінансові важелі регулювання.

Зупиняючись на питанні взаємозв'язку важелів регулювання, слід зазначити, що їх поєднання не може бути довільним. Воно залежить від рівня розвитку та типу економічних відносин, кон'юнктурних обмежень, конкретного макроекономічного стану [3]. Кожна модель державного регулювання є певним сполученням елементів, котрі реалізуються у вигляді комплексу заходів

економічної політики та відповідних державних інститутів, що розробляють та реалізують ці заходи. Поміж різними напрямками економічної політики повинна здійснюватись координація. Недостатнє врахування взаємовпливу різних заходів економічної політики може суттєво обмежити ефективність всієї економічної політики.

Тому необхідно розробити, узгодити та ухвалити Державну цільову економічну програму інформатизації національного господарства на період до 2030 року, в якій передбачити конкретні, чіткі та реалістичні механізми активізації економічної діяльності у сфері інформатизації, в тому числі через запровадження механізмів державно-приватного партнерства. Мають бути передбачені дієві заходи стимулювання та захисту інвестицій у ІТ-сфері, а також посилені механізми охорони прав інтелектуальної власності з урахуванням визнаних у світі принципів та стандартів.

На нашу думку, розробка такої програми вкрай необхідна, вона надасть можливість раціонально використати обмежені бюджетні та інвестиційні ресурси, що можуть бути спрямовані на реалізацію державних програм і проектів у сфері інформатизації, а також створить належне підґрунтя для підвищення привабливості економічної діяльності у сфері інформатизації.

Підтримка високої інвестиційної активності у сфері інформатизації може здійснюватись через держконтракт [2], який відрізняється від інших форм прямого державного регулювання тим, що він може застосовуватись для суб'єктів корпоративного сектору недержавної форми власності, тоді коли їх продукція необхідна для державного споживання.

На нашу думку, «прискорення запуску» процесу інформатизації національного господарства, що створює основу для стійкого зростання вітчизняного виробництва, може й повинен розпочатися з видів економічної діяльності (секторів), орієнтованих на кінцевий споживчий попит. Такий підхід, у випадку його реалізації, здатен створити кумулятивний ефект, стимулюючи попит на продукцію суміжних галузей і формуючи в них власний потенціал для подальшого впровадження технологічних інновацій.

Доцільно вжити заходів із стимулювання «внутрішнього попиту» на інформаційні продукти та технології. В цьому контексті слід звести до мінімуму видаткові статті Державного бюджету, які передбачають закупівлю імпортного обладнання для різних потреб, спрямувавши їх у розвиток відповідних вітчизняних виробництв. Необхідно надавати правову та інформаційну підтримку збутовій діяльності вітчизняних товаровиробників інформаційних продуктів шляхом удосконалення системи інформування реальних та потенційних контрагентів вітчизняних підприємств, забезпечення зручного доступу до такої інформації та достатнього рівня її достовірності. Доцільно конкретизувати програми стимулювання залучення малого ІТ-бізнесу у промислову діяльність з урахуванням галузевих особливостей та динаміки відповідних товарних ринків.

Стратегічним напрямом державної політики у сфері інформатизації має стати створення умов для інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання у сфері впровадження інформаційних технологій. Особливо важливого значення

набуває проблема підтримки комерціалізації інновацій та технологій у ІТ-секторі, а також у інформаційних технологій у всіх видах економічної діяльності. Слід забезпечити відповідність загальних тенденцій інноваційно-технологічної діяльності та потенціалу промислового сектору (в тому числі йдеться про раціональність структури виробництва) [4].

Сьогодні в країнах ЄС застосовуються різні інструменти стимулювання комерціалізації технологій (у тому числі інформаційних технологій), які можна класифікувати таким чином [1]:

- податкові преференції,
- фінансування різних програм (як правило, на конкурсній основі),
- субсидування послуг з комерціалізації технологій,
- державне замовлення (стимулювання контрактних наукових досліджень).

Натомість у законодавстві України не передбачено правових норм, спрямованих на стимулювання діяльності з комерціалізації отриманих науково-технічних розробок, інновацій, технологічних рішень.

Вважаємо, доцільно розробити відповідний законопроект, в якому мають бути визначені загальні поняття комерціалізації інформаційних технологій та інновацій у сфері інформатизації, в тому числі:

- правове визначення понять “комерціалізація інформаційної технології», «інформаційна інновація», «інформатизація» та ін.,
- способи комерціалізації науково-технічних розробок, інновацій і технологій у сфері інформатизації,
- загальний порядок комерціалізації інформаційних інновацій та інформаційних технологій,
- особливості комерціалізації науково-технічних розробок, інновацій і технологій у сфері інформатизації державними (в тому числі бюджетними) установами, підприємствами військово-промислового комплексу, спеціальними установами тощо,
- заходи стимулювання комерціалізації інформаційних інновацій та інформаційних технологій,
- організаційно-правові форми інфраструктурної підтримки комерціалізації інформаційних інновацій та інформаційних технологій (центри передачі інформаційних технологій, центри трансферу інформаційних технологій, наукові фонди тощо).

Окремими складовими процесу комерціалізації інформаційних інновацій та інформаційних технологій можуть бути: сертифікація (стандартизація) наукової розробки у сфері інформатизації з метою подальшого продажу (передачі); маркетингове супроводження наукової розробки, інновації, технології у сфері інформатизації; продаж наукової розробки, інновації, технології у сфері інформатизації; передача наукової розробки, інновації, технології у сфері інформатизації на підставі господарських договорів.

На наш погляд, основною причиною недостатніх темпів комерціалізації інформаційних технологій є майже повна відсутність попиту на науково-технічні розробки, інновації та перспективні технології з боку вітчизняних підприємств. Відтак, доцільно передбачити системні заходи економічного

стимулювання замовників (покупців) інформаційних продуктів та технологій вітчизняного походження. Таке стимулювання може включати: пільгове оподаткування прибутку, який використовується на закупівлю інформаційних інновацій та інформаційних технологій; застосування норм прискореної амортизації інформаційних інновацій та інформаційних технологій (у формі основного обладнання); пільгове кредитування витрат на закупівлю інформаційних інновацій та інформаційних технологій вітчизняного походження; замовлення виготовлення інформаційних інновацій та інформаційних технологій державними та недержавними підприємствами на основі механізмів державно-приватного партнерства; розширення державного замовлення на інформаційних інновацій та інформаційних технологій, в першу чергу у сфері державного управління, правоохоронної діяльності, ресурсозбереження, розробки інноваційних технологій переробної промисловості, розвитку людського потенціалу та ін.

Вважаємо, для забезпечення належних показників комерціалізації інновацій і технологій у сфері інформатизації необхідно забезпечити підтримку розвитку ефективного ринку інтелектуальних продуктів, на якому обертатимуться особливі інтелектуальні товари і послуги, створені на базі науково-технічних розробок.

Список використаних джерел:

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура : пер. с англ. М.: ГУ ВША, 2000. 608 с.
2. Мирясов Ю.А. Тенденции формирования информационного сектора экономики. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. 2008. № 802. С. 30-33.
3. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2018 році / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/2019/07/03/stan-innov-diyaln-2018f.pdf>.
4. Liubkina, O., Murovana, T., Magomedova A., Siskos, E. & Akimova, L. (2019). Financial Instruments of Stimulating Innovative Activities of Enterprises and Their Improvements. *Marketing and Management of Innovations*, 4, 336-352. <http://doi.org/10.21272/mmi.2019.4-26>